

Porrectus:

Játékok, prelúdók, poémákCsalog Gábor *Kurtág*- és Szkrjabin-lemezéről**KURTÁG GYÖRGY****Játékok****Válogatás a sorozat nyolc füzetéből***Csalog Gábor, Kemenes András**Ha Neul-Bit, Asztalos Aliz - zongora**Kurtág György, Kurtág Márta - pianínó**Szerkesztette Csalog Gábor*

BMC CD 123

Valahányszor fellapozom odahaza a Játékok köteteit, koncertélmény után, vagy csak úri passzióból - sajnos nincs meg az összes, de akad jó néhány -, mindig elfog a kétely. Hogyan értik majd ezt a zenét száz, kétszáz, ötszáz év múlva? Tegyük fel, lesz még úgynevezett "komoly" muzsika, nem söpri el az egyre félelmetesebb szennyáradat, nem tiltja be az igaz hit nevében a Kölni Kalifátus. Lesznek zongoristák, akik Kurtágot tanulmányozzák, tanárok, akik a Játékokat tanítják. Mit érhetnek belőle? Sok esetben már a címek is rejtélyesek. De ez végül is mellékes kérdés. Talán lesz majd alapos Kurtág-monográfia, elektronikus változatban, gyufaszálnyi hordozón, s az okos keresőprogram megadja a kívánt információkat, kinek is szól valójában egy-egy hommage, az illető - például egy jeles hangmérnök - milyen szerepet játszhatott a komponista életében. Az így nyerhető tudás körülbelül annyit segít, mint az, hogy tudjuk, mit jelentenek aza-esz-c-h, vagy asz-c-h hangok Schumann Karneváljában. Magyarán szólva semmit. Hiszen attól, hogy megfejtette a szfinx titkát, senki sem zongorázza jobban a Karnevált.

Az igazi baj a kottairásban keresendő. Az emberiség soha nem talált megfelelő módszert a zene írásos rögzítésére. Sajnos és hála Istennek. Maradt bőven tér az előadónak (s később a zenetudósnak). Furcsa módon talán a gregorián neumák közelítik meg legjobban azt, amit ideálisnak nevezhetünk. Guido négyvonalas rendszerével és kulcsaival nagyjából addig a határig ment, ameddig érdemes. Világos a hangok-hangcsoportok sora, az időbeli elrendezéssel pedig majd csak elboldogulnak a derék szerzetesek. Végére ott a szöveg, s mindenekelőtt a tradíció. Megtanulják elődeiktől, továbbadják utódaiknak. Bach nemzedéke ugyanígy számított az íratlan (és leírhatatlan) szokásokra. Az ouverture-t túlpontozottan kell játszani. Nyolcad vagy tizenhatod - az adott kontextusban mindkettő harminckettednyi rövideggel játszandó. Képzett zenész ezt tudta, mert mesterétől tanulta. Nem jött zavarba. A 20. század felétől-harmadától azonban nincs többé olyan tradíció, amelyet egy nagyobb közösség hallgatólagos közmegegyezése éltetne. Aki fellapozza Stockhausen Gruppenjének partitúráját, elborzadhat. Ütemenként változik a metronómjelzés. Negyed egyenlő 69 és fél, majd 72. És ehhez képest kellene, mondjuk, kvintolákat játszani. Kurtág nyilvánvalóan a másik irányba megy: kottázását inkább a gregoriánéhoz hasonlítanám. Csakhogy nincsenek többé szerzetesi közösségek, melyek a maguk faragatlanabb vagy muzikálisabb módján érthetnék. Nincs pontos ritmus: sokszor csak szár nélküli fekete vagy üres pöttyök vannak, koronákkal, vesszőkkel, rövidülésre utaló jelekkel, összefoglalást sugalló ívekkel. Élő hagyomány híján ez kevés. A koreai zongorista rögtön megkérdezi, udvarias mosollyal: most akkor ez a hang legyen rövidebb? Mennyivel?

Nem tartozom ama szerencsések közé, akik rendszeresen járhattak Kurtág óráira. De láttam-hallottam őt szemináriumokon. Elénekelte, eldünnyögte, zongorán megmutatta. És egyszeriben felfénylött a darab. Kiderült, miféle indulatok, drámák, érzelmek, gesztusok rejlenek a hangok mögött. Nem kell feltétlenül rejtett programra vagy hasonlóra gondolnunk. Nincs annál veszélyesebb, mint ha valaki érzelmi lázgörbéket sejt a dallamok mögött. Olykor "mindössze" arról volna szó, hogy asz vezet a g-re és h a c-re, csak jókora kanyarok után, s közben más hangok újfajta konfliktusokat keltenek.

Mindez természetesen benne van a kottában - és még sincs. Hamarjában Bartók jut eszembe, az Este a székelyeknél. Igen egyszerű a kottakép: félhang, nyolcadok, átkötés. "Pontosan" lejátszva merev, lélektelen, üres dallam. Csakhogy "parlando" kell játszani. S aki hallott életében parlando magyar népdalt, és van némi zenei érzéke, az többé-kevésbé ráérez a megoldásra, akkor is, ha történetesen nem ismeri Bartók saját (mellesleg szólva nagyon is különböző) felvételeit. Kurtág esete ennél nehezebb. Természetesen nála is segít, ha van valami sejtésünk a paraszzenéről, segít, ha ismerjük Bartókot, egyáltalán: a zenetörténetet. De a gyakorlat azt mutatja: nem eleget.

Most itt egy új CD. 58 darab hallható rajta. Egyet maga a szerző játszik, kettőt Kurtág Márta, két négykezeset együtt szólaltatnak meg. Két szóló-kompozíció jut Kemenes Andrásnak, egy-egy Ha Neul-Bitnek és Asztalos Alíznek. Ha jól számolom, ez eddig kilenc. Az összes többinek Csalog Gábor az előadója (négy négykezes esetében Kemenes Andrással). Ő jegyzi a válogatást-szerkesztést is (amelynek elvei, bevallom, számomra elég rejtélyesek).

Csalog kitűnő pianista. Áldozatokra kész, nehéz feladatokat vállaló, végtelenül tisztességes, remek muzsikuss. Ezúttal is nagyon jól játszik. Olykor hallatlanul finom, máskor kirobbanóan szenvedélyes, vagy szelíden játékos. Mégis, ahogy sorra peregnék a művek, ugrik a szám a CD-játszó kijelzőjén, valami furcsa hiányérzet támad a hallgatóban. Azazhogy, bocsánat, ne fogalmazzak ködösítve. Furcsa hiányérzet támadt bennem. Emez egészen pompás, magával ragadó, gondoltam, a másik is milyen eredeti. Aztán akadt egy, amelyik nem keltett mélyebb benyomást. Az utána következő sem. Nem "fénylettek fel" a hangok. Nem született meg a tökéletességnek az a mámorító érzése, amely az imént kétségkívül jelen volt. Olyan ez, mint amikor az ember régi tévén akar beállítani valamilyen adást. Odateker, már jól látja-hallja a műsort, de a kép még picit kásás, a hang recsegős. Állítani kell a csavarón, piszkálni az antennát. Ha szerencsénk van, egyszer csak minden egy csapásra kristálytisztává válik. Itt a képernyő olykor mintha bepárásodna. Talán nem szerencsés egyszerre ennyi darabot hallgatni a sorozatból úgy, hogy hiányzik a koncertterem légköre, az élő produkció varázsa. Talán a darabok maguk sem mind egyformán ihletettek. Folytathatnám a talánok sorát. Az igazság az, hogy nem tudom a magyarázatot - azon túl, amit a kottakép tökéletlenségéről próbáltam fentebb vázolni. Csalog, úgy hiszem, nem mindig fejtette meg maradéktalanul a kotta gyorsírását, vagy nem emlékezett elég intenzíven Kurtág tanítására. Talán...

Tettem egyébként egy próbát. Miután még a felvételek meghallgatása előtt végignéztem a kísérőfüzetet és láttam, a 32. számnál maga Kurtág, az előző kettőnél pedig Kurtág Márta az előadó, találomra beállítottam a lejátszót a huszonvalahányadik darabnál, úgy, hogy ne lássam a kijelzőt, és így hallgattam vagy húsz percnyit, vajon feltűnik-e a különbség. A kísérlet, jelentem, nem sikerült. Azért nem, mert Kurtágék tompított hangú pianínón játszanak, amelynek hangzása elképesztő. Légiesen finom, gyengéd, szinte túlvilági. Így aztán az első hangtól tudni lehetett, most a 30. darabnál járunk. Úgy éreztem, csodának lehetek tanúja. Kivédhetetlen öncsalás? Tudom, ki az előadó, s ezért eleve másképp hallgatom?



Kurtág Márta és Kurtág György



Csalog Gábor
Husztai István felvételei